

тема:

11 квітня
2023 року
відбулось
позачергове
засідання РАУ

с. 3

Заступник
Голови НААУ,
РАУ Валентин
Гвозд'їй
виступив на
засіданні ССВЕ
у Брюсселі:
акцент на атаках
на адвокатуру

с. 5

Дайджест
діяльності
комітетів
та секцій НААУ
за березень –
квітень
2023 року

с. 13

Історія
адвокатури:
Київська
адвокатура:
інституційне
становлення
на початку
XX століття

с. 55

АДВОКАТИ ЗБАРАЗЬЧИННИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Руслан Підставка, краєзнавець, начальник відділу туризму та охорони культурної спадщини Збаразької міської ради.

Продовжуючи тему дослідження історії адвокатури Збаразького повіту в його історичній ретроспективі та після розгляду у попередній статті її зародження на переломі XIX — XX ст., необхідно простежити діяльність відомих правників краю у так званий міжвоєнний період. До їх числа, в першу чергу, потрібно зарахувати голову Повітової ради та голову Допомогового комітету періоду німецької окупації, доктора права і приватного адвоката Івана Кульчицького, який разом з іншим збаразьким адвокатом др. Володимиром Гамалем став фігурантом гучної справи «Польська Держава — проти збаразьких адвокатів» у 1936 — 1938 рр. Таке ж звинувачення отримав і інший адвокат Збаразького повіту з Нового Села, магістр права Іван Зварун, який на початку 30-х років XX ст. був секретарем товариства «Український Народний Дім у Збаражі». Професійній і громадсько-політичній діяльності саме цих адвокатів присвячена стаття.

Історична ретроспектива становлення адвокатської справи Збаразького повіту кін. XIX — поч. XX ст., що розглядалася у попередній публікації, отримує своє логічне продовження у так званий міжвоєнний період. Власне, у самому Збаражі діяли адвокатські контори д-ра Германа Ментеля (вул. Г. Сенкевіча, 1), того ж, Ісидора Гальперна (Ринок, 18), д-ра Генриха Грюнгаута (Ринок, 16), д-ра Абрахама Гершдурфера (Ринок, 15), д-ра Кісселя Тененбаума (вул. Сенкевіча, 9), д-ра Соломона Верфеля (вул. А. Міцкевіча, 2) і Леона Гольдберга (Ринок, 12). Майже третину з загального числа адвокатів (переважно, єврейської національності) становили українці, а саме, адвокатські контори д-ра Івана Кульчицького (Ринок, 16), д-ра Володимира Гамалю (вул. Сенкевіча, 24), д-ра Степана Бохенського (вул. Красницького, 2), д-ра Ростислава Білінського (вул. Д. Магонського, 4). Найвідомішим із збаразьких адвокатів цього періоду був, без сумніву, доктор права Іван Кульчицький, який став фігурантом однієї з найгучніших політичних справ другої половини 30-х рр. минулого століття під назвою «Польська Держава — проти збаразьких адвокатів Івана Кульчицького та Володимира Гамалю». Увага до цього судового процесу львівської україномовної правничої газети «Діло» та захист обвинувачених не будь-ким, а депутатом сейму Польщі (у 1928—1939 рр.) та майбутнім головою уряду УНР в екзилі, доктором права Степаном Бараном мали, врешті, свій результат.

Іван Миколайович Кульчицький народився 13 лютого 1883 р. в с. Глещави колишнього Тереховлянського повіту на Тернопільщині. Як він сам пише у своїй автобіографії, «під час служби в Австрійській армії закінчив Львівську військову офіцерську школу в званні прапорщика. Брав участь в складі 35 полку в боях з російськими військами в районі Перемишля, де йому було присвоєно звання лейтенанта австрійської армії. Демобілізувався і продовжив навчання в Львівському університеті до 1910 р. (тобто до закінчення його юридичного факультету). Одразу поступив працювати до львівського адвоката, доктора юридичних наук Федака і працював в його конторі до 1914 р. У цьому ж році мобілізований до 35 полку Австрійської армії, як командир взводу, а іноді — в. о. командира роти. Служив до початку 1915 р., доки під Перемишлем в числі 7 офіцерів і 341 солдата не потрапив в полон до росіян. До 1921 р. був на засланні в Новосибірську та Семипалатинську (чорноробочим на пристані, потім — юрисконсультком губерньського комітету до 1921 р.). В 1921 році за репатріацією повернувся до Львова в контору того ж доктора Федака як референт. В 1924 р. здав адвокатські іспити, захистив докторат і отримав посаду в Збаражі, де і працював до березня 1939 р. В 1937 — 1938 рр. був засуджений польськими властями на 1 рік умовно за «лист» до емігрантів у США. Був головою повітового

культурно-просвітницького товариства «Український народний дім» і товариства «Просвіта» (з 1927 р.), головою Наглядової ради Українського кредитно-ощадного банку в Збаражі, головою контрольної комісії товариства «Сільський господар» тощо. 15 березня 1939 р. після суду його позбавили адвокатської практики і він пішов працювати в Райспоживспілку бухгалтером-фінансистом. З 17 вересня 1939 р. звільнений у зв'язку зі скороченням штату останньої, а з вересня 1940 р. працював вчителем Збаразької школи. Батько — Кульчицький Микола Степанович — малоземельний селянин (2 га), мати — з дому Левицька, померла в 1910 р., брати Степан (1876 р. н.) і Лев (1888 р. н.) проживають в с. Глещави, сестра Вікторія померла в 1921 р., а брат Антон (1890 р. н.) загинув у Першу світову війну. З дружиною Кульчицькою Емілією (1903 р. н., з дому Сидяга) мали сина Олега (1921 р.). На пропозицію священника Збаража о. Василя Боліновського і вчителя Павла Баб'яка дав згоду стати головою Українського допомогового комітету. Одночасно дав згоду окружному старості м. Тернополя Олексію Олійнику очолити Збаразьке повітове староство. 16 липня 1941 р. організував і провів мітинг на честь проголошення Відновлення Незалежності Української Держави у Збаражі. Відправив свою сім'ю до Польщі і 1 березня 1944 р. перебрався в с. Базаринці, потім Н. Луб'янки і в Глещаву, де і проживав (у Віктора Потульницького) до затримання 28.01.1947 р.» [...] 11 лютого 1947 р. Івана Кульчицького привезли з Тернопільської тюрми № 1 на допит в УМВС. Піднявшись на другий поверх і зайшовши в кабінет № 18, він присів на стілець, втратив свідомість і помер. Поверхневий огляд трупа виявив, що тіло високого зросту, гарної вгодованості, шкіра чиста, тургор тканин понижений, кістково-м'язова в нормі, на шкірі слідів насильства немає, кістки черепа при пальпації не пошкоджені. Причина смерті: параліч серцевого м'язу... За неперевіреною інформацією — похований на Тербовлянському кладовищі.

Адвокат Іван Зварун серед іншого пише так: «На початку двадцятих років відчинили у Збаражі спільну адвокатську канцелярію д-р Іван Кульчицький і д-р Володимир Гамаль. Обидва були членами соціалістично-радикальної партії. Вони активно працювали на політичній і громадській ниві, а д-р Кульчицький, окрім своєї професійної праці, виконував функції голови Українського Народного Дому в Збаражі... Справа

проти Івана Кульчицького тягнулася близько двох років і перейшла всі судові інстанції до Найвищого Суду у Варшаві, де остаточно схвалено присуд. За два тижні до вибуху польсько-німецької війни Адвокатська палата у Львові позбавила д-ра Кульчицького права виконувати адвокатську практику. З приходом радянської влади до Збаражу д-р Кульчицький перейшов на вчительську працю, а з відновленням Української Держави 30 червня 1941 р. він став головою Повітової Національної Ради і старостою Збаразького повіту (до весни 1942 р., коли його місце зайняв німецький «ляндкомісар» Брауншвайг). Згодом д-р Кульчицький перейшов на працю голови Українського Допомогового Комітету. Після несподіваного захоплення Збаража більшовиками у березні 1944 р. доля адвоката не відома... Д-ра Гамаль більшовики арештували на початку 1940 року і вивезли на Сибір, де він, мабуть, і загинув...». Суть справи та суду над збаразькими адвокатами полягала в наступному: «25-26 липня 1936 р., після проведення обшуку, були заарештовані і доставлені спочатку до поліційної станиці у Збаражі, а потім ранішнім поїздом у понеділок 27 липня ц. р. до слідчого уряду в Тернополі, який того ж дня ще перед полуднем відставив їх до слідчої в'язниці окружного суду в Тернополі, де з приказу прокуратора завісили над ними превенційний арешт. Про кураторські дохождення веде віцепрокуратор Вінцовський»[...]. Під час обшуку у І. Кульчицького поліцейські «заквестіонували копію відозви, яку поміщено в часописі «Народная Воля» з 26 травня ц. р., що виходить у Злучених Державах Північної Америки. Зміст цієї відозви був звернений до українських громадян в Америці, зокрема до уроженців Збаражчини, щоби прислали датки на докінчення будови Українського Народного Дому в Збаражі. Згаданий часопис з 26. 5. 1936 дістався в руки польської влади, яка на його основі: перевела ревізію у д-ра Івана Кульчицького, що є головою Т-ва «Український Народний Дім». Заарештований в скорому часі був і др. В. Гамаль, який підписав це звернення до «збаражан Америки і Канади», як секретар товариства «Народний Дім». Обом польська влада інкримінувала 109 статтю Кримінального кодексу, суть якої полягала у наступному: «Хто будучи польським громадянином, розповсюдник публічно за кордоном неправдиві вісти з метою шкодити інтересам Польської держави, підпадає карі в'язниці до десяти літ». В опублікованій за океаном статті «До Шановних

Родимців зі Збаращини» зверталися з проханням «складати датки на викінчення будови «Українського Дому» в Збаражі», оскільки, на вже зібрані пожертви «вибудовано великий поверховий будинок з обширною салею і віддано його до вжитку нашим установам. Будинок ще не викінчений та потрібно ще більшої готівки, щоб будову довести до кінця, зокрема виправити стіни й добудувати одно крило. Саме на викінчення цієї будови продовжено дальше збіркову акцію і в повіті і за океаном... Діставши збіркову відозву, п. Касіян Багрій з села Шилів Збараського повіту помістив її без відома д-ра І. Кульчицького і д-ра В. Гамалю в скрентонській «Народній Волі» при чому друкований текст відозви не у всьому відповідає первісній редакції. Відтинок друкованої відозви прислано до краю і він попав у руки польської поліції, а від неї в руки прокуратури при окружному суді в Тернополі». Оба обвинувачені адвокати заперечили у слідстві свою вину, а «оборону обв. д-ра І. Кульчицького обняв д-р Степан Баран, оборону обв. д-ра В. Гамалю — д-р Дмитро Ладика, адвокати з Тернополя. Обвинувачення за злочин зі ст. 109. к. є перше у низці численних українських політичних процесів, бо досі оскільки відомо нікого з українців у Польщі не обвинувачували за злочин з повищої статті». 24 серпня Трибунал окружного суду в Тернополі виніс вирок про «Уневиннення д-ра Кульчицького і д-ра Гамалю», але «прокуратор зголосив на розправі апеляцію від уневиннюючого вироку». Розгляд апеляційної справи відбувся у Львові 23 січня 1937 р. Після слухань, по «півторагодинній нараді» предсідник оголосив в год. 12.50 пополудні такий присуд: «Щодо підс. д-ра І. Кульчицького апеляційний трибунал змінив присуд Тернопільського суду і засудив його на один рік в'язниці замислюючи йому слідчий арешт. Виконання кари припинив до 3-ох років. Крім того, засудив його на втрату публичних і громадянських прав на три роки та заплату коштів обох розправ. Присуд щодо підс. д-ра Гамалю затвердив». На завершення статті, автор пише: «Нема двох думок, що справу д-ра Кульчицького розглядатиме ще Найвищий Суд у Варшаві». Чим завершилася політична справа проти збараського адвоката і громадського діяча д-ра Івана Кульчицького нам вже відомо.

Цитований вище львівський часопис «Діло» 13 серпня 1936 р. помістив невелику статтю і про «Арештування адвоката м-ра Ів. Зваруна». «Дня 26. липня д. р. придержено теж адвоката з Нового Села в Збаражчии, м-ра Івана Зваруна під замітом сповнення разом з д-ром Ів. Кульчицьким в характері секретаря Укр. Нар. Дому в Збаражі повищого злочину і відставлено до Збаража, де після кількогадинного придержання на поліції його переслухано і випущено на волю. М-р Зварун, ще як адвокатський аплікант в Збаражі був в рр. 1929 до 1932 секретарем виділу Укр. Нар. Дому і в 1931 р. на спілку з д-ром Ів. Кульчицьким мали зредагувати одну збіркову відозву до Америки, у якій прокуратура доглянулася знамен злочину зі ст. 109 к. к. Проти м-ра Зваруна уведено карно-судове слідство і покликано його до слідчого судді в Тернополі в характері обвинуваченого. По приїзді до Тернополя був м-р Зварун у посла д-ра Ст. Барана і по конференції з ним явився у слідчого судді Копита, котрий зарядив над ним слідчий арешт і велів відставити його до в'язниці. Проти слідчого арешту зголосив адвокат Зварун зажадення. Довідуємося в останній хвилині, що зажадення взяли під увагу і м-ра Зваруна випущено на волю. Слідство йде дальше...»

Підсумовуючи наведене, необхідно відзначити, що складу злочину і злого наміру у фігурантів справи і збараських адвокатів д-ра І. Кульчицького, д-ра В. Гамалю та м-ра І. Зваруна не було. Лист до емігрантів зі Збаражчини в Америці мав бути доведений потенційним донорам особисто, а зібрані кошти надіслані до Комітету для остаточної добудови Українського народного дому. Щоб спростити справу, «збаражани за океаном» опублікували лист у пресі, долучивши до нього свій власний допис. Саме він і викликав таку реакцію польської влади. Діяльність інших, не менш відомих, адвокатів Збаражчини ще потребує додаткового дослідження та осмислення.

Р. С. В статті використані матеріали Державного архіву Тернопільської області, цифрових бібліотек Республіки Польща та двотомника «Збаражчина. Збірник статей, матеріалів і споминів» (Нью-Йорк, Париж, Сідней. Торонто, 1980).